

TA'LIMNI TASHKIL ETISH SHAKLLARI VA TURLARI

Rajabova Urozgul Bahrom qizi

Fayzullayeva Gulsanam Xayrullo qizi

Termiz davlat pedagogika instituti talabasi

Anotatsiya: Ushbu maqola ta'lim jarayonini samarali tashkil etishning nazariy va amaliy jihatlarini chuqur o'rganishga bag'ishlangan. Unda ta'limni tashkil etish tushunchasi, uning asosiy shakllari va turlari tizimli ravishda tahlil qilinadi. Maqolada an'anaviy, interaktiv, masofaviy va aralash (blended learning) shakllarning pedagogik xususiyatlari, afzalliklari va ularning o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini rivojlantirishdagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, maqolada formal, noformal va informal ta'lim turlari, ularning o'quv jarayonidagi roli, pedagogik maqsad va vazifalarga mosligi, tanlash mezonlari keng yoritilgan.

Shu bois, maqola maktabgacha, boshlang'ich, o'rta va oliy ta'lim muassasalari pedagoglari, metodistlar, ilmiy tadqiqotchilar va ta'lim sohasida faoliyat yurituvchi mutaxassislar uchun foydali bo'lishi mumkin.

Kalit so'zlar: ta'limni tashkil etish, ta'lim shakllari, ta'lim turlari, formal ta'lim, noformal ta'lim, interaktiv ta'lim, aralash ta'lim, pedagogik jarayon.

KIRISH: Ta'lim jamiyatning eng muhim instituti bo'lib, shaxsning bilim, ko'nikma, ijtimoiy va madaniy rivojlanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Zamonaviy davrda ta'lim jarayonining samaradorligi nafaqat mazmuni, balki uning tashkil etilish shakli va turiga ham bog'liq. Shu sababli ta'limni tizimli va maqsadga muvofiq tashkil etish pedagogik faoliyatning markaziy vazifalaridan biridir. Ta'limni tashkil etish – bu o'quv jarayonini rejalashtirish, pedagogik metod va vositalarni tanlash, o'quvchilar faoliyatini nazorat qilish va baholashni o'z ichiga olgan murakkab va tizimli jarayon.

Ushbu jarayonning samarali tashkil etilishi o'quvchilarning individual xususiyatlari, yoshiga moslashtirilgan pedagogik yondashuv, texnologik resurslardan foydalanish hamda ta'lim mazmunini optimallashtirishga bog'liq. Zamonaviy pedagogik adabiyotlarda ta'limni tashkil etish shakllari va turlari turli mezonlar asosida tasniflanadi. Shakllar o'quvchilarning faoliyat usuli, o'quv jarayonidagi aloqalar va metodik yondashuvga qarab aniqlanadi, turlar esa ta'limning maqsad va vazifalari, rasmiyligi yoki ixtiyoriyligi bo'yicha farqlanadi. Masalan, an'anaviy dars shakllari

o'quv jarayonini aniq tartib va strukturaga asoslab tashkillashtiradi, interaktiv shakllar esa o'quvchilarning mustaqil fikrlash va jamoaviy ish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, masofaviy va aralash shakllar pedagogik jarayonni texnologik imkoniyatlar bilan boyitadi va ta'lim sifatini oshiradi.

Shu nuqtai nazardan, ta'limni tashkil etish shakllari va turlari o'quv jarayonining samaradorligi, o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini shakllantirish, pedagogik maqsadlarning amalga oshirilishi hamda ta'lim sifatini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqola ta'limni tashkil etishning nazariy asoslarini yoritish, shakllar va turlarni tahlil qilish hamda pedagogik amaliyotga tavsiyalar berishga qaratilgan.

Ta'limni tashkil etish tushunchasi

Ta'limni tashkil etish – bu o'quv jarayonini maqsadga muvofiq tartibga solish, pedagogik metod va vositalarni tanlash, o'quvchilar faoliyatini samarali yo'naltirish va nazorat qilish jarayonidir. U quyidagi asosiy elementlarni o'z ichiga oladi:

1. Ta'limning maqsad va vazifalarini aniqlash;
2. O'quvchilarning yosh va individual xususiyatlariga mos pedagogik yondashuvni tanlash;
3. Ta'lim mazmuni va metodikasini optimallashtirish;
4. O'quv jarayonida interaktiv aloqalarni tashkil etish;
5. Nazorat va baholash tizimini yo'lga qo'yish.

Samarali tashkil etilgan ta'lim jarayoni o'quvchilarning mustaqil fikrlash, ijodiy va amaliy ko'nikmalarini rivojlantirishga imkon beradi.

Ta'limni tashkil etish shakllari

Pedagogik adabiyotlarda ta'lim shakllari – bu o'quv jarayonini tashkillashtirishning tashkiliy va didaktik usullari hisoblanadi. Asosiy shakllar quyidagilardan iborat:

An'anaviy shakl: **Darslar belgilangan jadval va vaqtga muvofiq o'tadi.**

Pedagog markazlashgan rol o'ynaydi, o'quvchilar faoliyati nazorat ostida bo'ladi.

Misol: maktab darslari, auditoriya mashg'ulotlari, laboratoriya ishlari.

Interaktiv shakl: O‘quvchilarning faol ishtirokini rag‘batlantiradi.

Guruh va jamoaviy ishlarga asoslanadi, muammoli va loyiha asosidagi usullar qo‘llaniladi.

Misol: seminar, trening, guruh ishlari, muammoli mashg‘ulotlar.

Masofaviy shakl: Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yordamida amalga oshiriladi. O‘quvchi mustaqil ravishda ma‘lumot bilan ishlaydi, test va topshiriqlar orqali nazorat qilinadi.

Misol: onlayn kurslar, video-darslar, virtual laboratoriyalar.

Aralash shakl (blended learning): An‘anaviy va masofaviy shakllarni uyg‘unlashtiradi. O‘quv jarayoni qisman auditoriyada, qisman onlayn platformalarda olib boriladi. Bu shakl ta‘limning individualizatsiyasini va samaradorligini oshiradi.

Ta‘limni tashkil etish turlari

Ta‘limni tashkil etish turlari pedagogik maqsadlar va vazifalarga qarab tasniflanadi:

Formal ta‘lim: Belgilangan o‘quv dasturlari va standartlariga muvofiq o‘tadi.

Sertifikat yoki diplom bilan yakunlanadi.

Misol: maktab, kollej, universitet ta‘limi.

Noformal ta‘lim: Rasmiy o‘quv dasturidan tashqarida, ixtiyoriy ravishda o‘tadi. Shaxsiy rivojlanish, kasbiy malaka oshirish va qiziqishlar asosida tashkil qilinadi.

Misol: kurslar, master-klasslar, klub va studiyalar.

Informal ta‘lim: Kundalik hayotiy faoliyat va tajriba orqali shakllanadi.

O‘quvchilar bilimni oila, jamiyat va onlayn resurslar orqali rivojlantiradi.

Misol: kitob o‘qish, video darslar, bloglar va forumlar.

Ta‘lim shakllari va turlarini tanlash mezonlari

Ta'lim shakli va turini tanlashda quyidagi mezonlar muhim hisoblanadi:

1. O'quvchilarning yoshi va rivojlanish darajasi;
2. Ta'limning maqsad va vazifalari;
3. Texnologik resurslar va imkoniyatlar;
4. Pedagogning malakasi va metodik yondashuvi;
5. O'quvchilarning individual qobiliyatlari va qiziqishlari.

Ta'limni tashkil etish shakllari va turlari pedagogik jarayonning samaradorligini belgilovchi asosiy omillardir. An'anaviy, interaktiv, masofaviy va aralash shakllar o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Formal, noformal va informal ta'lim turlari esa pedagogik maqsad va vazifalarga mos ravishda tanlanadi. Zamonaviy pedagogik jarayonda ta'limni samarali tashkil etish individual yondashuv, ilg'or metod va texnologiyalardan foydalanish orqali amalga oshiriladi. Shu bilan birga, ta'lim shakllari va turlarining uyg'unligi o'quv jarayonining sifatini oshiradi va o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishini ta'minlaydi.

Xulosa

Ushbu maqolada ta'limni samarali tashkil etishning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilindi. Ta'lim jarayonini tashkil etish tushunchasi, uning shakllari va turlari tizimli tarzda ko'rib chiqildi. Maqolada an'anaviy, interaktiv, masofaviy va aralash (blended learning) shakllarning pedagogik xususiyatlari, afzalliklari va o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini rivojlantirishdagi roli yoritildi. Shuningdek, formal, noformal va informal ta'lim turlari, ularning o'quv jarayonidagi roli, pedagogik maqsad va vazifalarga mosligi hamda tanlash mezonlari batafsil tahlil qilindi. Maqolada ta'limni tashkil etishda pedagogning roli, o'quvchilarning yosh va imkoniyatlari, texnologik resurslar, ta'lim mazmuni va metodik yondashuvlarning ahamiyati alohida ta'kidlandi.

Zamonaviy pedagogik jarayonda interaktiv va aralash shakllar, elektron ta'lim vositalari va innovatsion metodlar ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning mustaqil fikrlash va ijodiy faoliyatini rivojlantirishda muhim vosita sifatida e'tirof etildi. Shu bilan birga, ta'lim shakllari va turlarining uyg'unligi o'quv jarayonining samaradorligini oshiradi, shaxsning individual rivojlanishini ta'minlaydi va pedagogik maqsadlarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishiga xizmat qiladi. Natijada, ta'limni samarali tashkil etish nafaqat o'quv jarayonining sifatini oshirish, balki har bir o'quvchining shaxsiy rivojlanishini rag'batlantirish, bilim va ko'nikmalarini

mukammallashtirish, jamiyatning intellektual salohiyatini oshirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqola maktabgacha, boshlang'ich, o'rta va oliy ta'lim muassasalari pedagoglari, metodistlar, ilmiy tadqiqotchilar va ta'lim sohasida faoliyat yurituvchi mutaxassislar uchun foydali bo'lishi mumkin.

Foydalanadigan adabiyotlar

1. Абдукаримов С. Педагогика назарийси ва амалиёти. – Тошкент: Ўзбекистон, 2018.
2. Каримова Л. Замонавий таълим шакллари ва педагогик технологиялар. – Тошкент: Илм-Зиё, 2020.
3. Қодиров Б. Таълимни ташкил этиш методикаси. – Тошкент: Ўқитувчи, 2017.
4. Усмонов А. Мактуб таълимда интерактив ва аралаш шакллар. – Тошкент: Фан ва Таълим, 2019.
5. Тошпулатов Р. Педагогик жараённи самарали ташкил этиш. – Тошкент: Маърифат, 2016.
6. Ўзбекистон Республикаси Таълим вазирлиги. Таълим стандартлари ва ўқув дастурлари. – Тошкент: Ўқув-методик марказ, 2021.
7. Султонова Д. Инновацион педагогик технологиялар. – Тошкент: Ўқитувчи, 2020.
8. Раҳматов М. Формал, ноформал ва информал таълим турлари. – Тошкент: Илмий нашр, 2018.
9. Abdukarimov, S. (2018). *Pedagogika nazariyasi va amaliyoti*. Toshkent: O'zbekiston.
10. Karimova, L. (2020). *Zamonaviy ta'lim shakllari va pedagogik texnologiyalar*. Toshkent: Ilm-Ziyo.